

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

pt.: „Bezpieczeństwo w ochronie dóbr kultury i dziedzictwa narodowego.

Na przykładzie województwa małopolskiego w latach 2010–2021”

opracowanej przez mgr Ewę DUREK

pod kierownictwem naukowym prof. dra hab. Andrzeja KOZERY

w dyscyplinie: nauki o bezpieczeństwie

1. Podstawa formalna opracowania recenzji oraz informacje o Kandydatce

Niniejsza recenzja została sporządzona zgodnie z przepisami ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. - Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2023 r., poz. 742 z późn. zm.), określającej tryb oraz warunki nadawania stopni naukowych, w tym stopnia doktora.

Celem przeprowadzonego w niniejszej recenzji wywodu było ustalenie, czy przedłożona rozprawa doktorska mgr Ewy Durek pt. „Bezpieczeństwo w ochronie dóbr kultury i dziedzictwa narodowego. Na przykładzie województwa małopolskiego w latach 2010–2021”:

- stanowi oryginalne rozwiązanie określonego problemu naukowego w dyscyplinie nauki o bezpieczeństwie;

- prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną z zakresu tej dyscypliny oraz świadczy o umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej przez Kandydatkę.

Postępowanie doktorskie prowadzone jest przed Radą Dyscypliny Nauki o Bezpieczeństwie Uniwersytetu Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie.

Mgr Ewa Małgorzata Durek uzyskała tytuł zawodowy magistra prawa na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie w dniu 13 września 2017 r na Wydziale Prawa i Administracji. Z przedłożonej dokumentacji wynika, że Kandydatka nie ubiegała się wcześniej o nadanie stopnia naukowego doktora.

Kandydatka odbywała kształcenie w Szkole Doktorskiej Uniwersytetu Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, w ramach dyscypliny nauki o bezpieczeństwie.

Ewa Durek posiada doświadczenie zawodowe w strukturach administracji publicznej, związane z realizacją zadań z zakresu komunikacji instytucjonalnej i informacji publicznej. Do 2021 r. była zatrudniona na stanowisku Rzecznika Prasowego Kuratorium Oświaty w Krakowie, natomiast od października 2021 r. pełni funkcję Rzecznika Prasowego Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Krakowie.

Z przedłożonego *Wykazu dorobku naukowego* Kandydatki wynika, że mgr Ewa Durek posiada udokumentowany dorobek publikacyjny, obejmujący artykuły naukowe, rozdziały w monografiach oraz aktywność konferencyjną, tematycznie powiązane z problematyką bezpieczeństwa, ochrony dóbr kultury oraz funkcjonowania administracji publicznej.

W szczególności w dorobku Kandydatki znajdują się trzy artykuły naukowe opublikowane w recenzowanych czasopismach naukowych ujętych w ministerialnym wykazie czasopism (40 pkt), w tym w *czasopiśmie Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia de Securitate* oraz *Studia Politologica*. Publikacje te dotyczą m.in.:

- roli i zadań rzecznika prasowego w sytuacjach nadzwyczajnych (2024),
- prawnych uwarunkowań wywozu dzieł sztuki (*Exporting art under Polish law*, 2023),
- przestępczości przeciwko zabytkom na terenie województwa małopolskiego (2022).

Ponadto Kandydatka jest autorką rozdziałów w monografiach naukowych, w tym:

- tekstów poświęconych ochronie dóbr kultury w sytuacji konfliktu zbrojnego i kryzysów,
- zagadnień bezpieczeństwa w zarządzaniu gospodarką komunalną,
- problematyki bezpieczeństwa konsumentów w cyberprzestrzeni (monografia wydana przez Wydawnictwo C.H. Beck, 2023 – 20 pkt).

Aktywność naukowa mgr Ewy Durek obejmuje również udział w konferencjach naukowych, czego odzwierciedleniem są publikacje w recenzowanych materiałach konferencyjnych oraz monografiach zbiorowych. Tematyka wystąpień i tekstów konferencyjnych pozostaje spójna z zakresem badań prezentowanych w rozprawie doktorskiej.

Całość dorobku naukowego Kandydatki cechuje się tematyczną spójnością, koncentracją na zagadnieniach bezpieczeństwa sektorowego - w szczególności bezpieczeństwa kulturowego, prawnych aspektów ochrony dóbr kultury oraz roli administracji publicznej w reagowaniu na zagrożenia. Dorobek ten należy uznać za adekwatny do etapu kariery naukowej oraz odpowiadający wymaganiom stawianym kandydatom do stopnia doktora w dyscyplinie nauki o bezpieczeństwie.

2. Uwagi ogólne i charakterystyka rozprawy

Przedłożona rozprawa doktorska podejmuje problem bezpieczeństwa w ochronie dóbr kultury i dziedzictwa narodowego, analizowany na przykładzie województwa małopolskiego w latach 2010-2021. Autorka lokuje swoje rozważania w dyscyplinie nauk o bezpieczeństwie, jednocześnie odwołując się do dorobku innych dyscyplin - przede wszystkim prawa oraz historii sztuki - co nadaje pracy charakter interdyscyplinarny, przy zachowaniu deklarowanej dominującej perspektywy nauk o bezpieczeństwie. (s. 15)

Na poziomie tytułu („Bezpieczeństwo w ochronie dóbr kultury i dziedzictwa narodowego”) można dostrzec pewną ogólność sformułowania - nie do końca ujawnia ono, czy przedmiotem rozważań jest przede wszystkim bezpieczeństwo samych dóbr kultury, bezpieczeństwo systemu ich ochrony, czy szersze bezpieczeństwo państwa, co w świetle współczesnego, relacyjnego rozumienia bezpieczeństwa w naukach o bezpieczeństwie można by rozważyć jako obszar do doprecyzowania.

Druga część tytułu: „Na przykładzie województwa małopolskiego...” nie jest zdaniem, lecz frazą nominalną zależną od pierwszej części. Z perspektywy czysto językowej oznacza to, że kropka sztucznie rozrywa konstrukcję składniową. Tak więc druga część pozostaje formalnie zdaniem niezupełnym, oderwanym z punktu widzenia normatywnej interpunkcji języka polskiego. W subiektywnej ocenie rozważyłbym zapis tytułu rozprawy z użyciem dwukropka zamiast kropki, choć zastosowane rozwiązanie jest przyjęte w praktyce akademickiej i nie wpływa na ocenę merytoryczną pracy.

Przyjęty okres badań (2010–2021), choć zasadny z punktu widzenia dostępności materiału źródłowego oraz analizy ciągłości dokumentów planistycznych, w praktyce skutkuje znacznym nasyceniem rozprawy analizą retrospektywną o charakterze normatywno-instytucjonalnym. Powoduje to częściowe przesunięcie ciężaru wywodu w stronę podejścia typowego dla badań prawnych i historycznych, kosztem pogłębionej analizy dynamiki systemu bezpieczeństwa właściwej dla nauk o bezpieczeństwie.

Rozprawa liczy 307 stron, składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów o wyraźnie logicznej konstrukcji, zakończenia, bibliografii (s. 291–301) oraz aparatury pomocniczej (spisy, oświadczenia).. Układ pracy ma charakter klasyczny: od osadzenia teoretyczno-systemowego, przez analizę instytucjonalno-prawną i identyfikację zagrożeń, po studium przypadku regionu ze szczegółową analizą dokumentów planistycznych, danych statystycznych i orzecznictwa.

Już na tym etapie należy podkreślić, że rozprawa została przygotowana ze starannością redakcyjną, a zgromadzony materiał źródłowy i empiryczny jest obszerny oraz zróżnicowany. Jednocześnie zakres i struktura tego materiału powodują, iż w niektórych partiach pracy

dominują elementy deskryptywno-rekonstrukcyjne nad pogłębioną analizą systemową, właściwą dla nauk o bezpieczeństwie.

3. Trafność wyboru tematu i jego znaczenie dla dyscypliny

Podjęty przez Autorkę temat należy uznać za aktualny, istotny poznawczo i doniosły społecznie, a jego wybór odpowiada współczesnym kierunkom rozwoju nauk o bezpieczeństwie. Ochrona dóbr kultury i dziedzictwa narodowego coraz wyraźniej przestaje być wyłącznie przedmiotem refleksji prawnej, konserwatorskiej czy kulturoznawczej, a zaczyna funkcjonować jako szczególny obszar bezpieczeństwa - ujmowanego nie tylko w kategoriach militarnych, lecz także kulturowych, instytucjonalnych i systemowych.

Z perspektywy nauk o bezpieczeństwie szczególne znaczenie ma fakt, że dziedzictwo kulturowe stanowi zarówno wartość chronioną, jak i wrażliwy zasób państwa, którego naruszenie oddziałuje na tożsamość zbiorową, ciągłość kulturową oraz stabilność społeczną. Tym samym bezpieczeństwo dóbr kultury nie może być sprowadzane wyłącznie do problematyki ochrony obiektów, lecz powinno być analizowane w kategoriach funkcjonowania systemu bezpieczeństwa państwa oraz zdolności jego podsystemów do zapobiegania, reagowania i odbudowy w sytuacjach zagrożeń.

Autorka trafnie identyfikuje lukę badawczą polegającą na niedostatecznym zakorzenieniu problematyki ochrony dziedzictwa kulturowego w systemowej refleksji nauk o bezpieczeństwie. W literaturze przedmiotu zagadnienia te najczęściej rozpatrywane są sektorowo - z perspektywy prawa administracyjnego, konserwatorstwa czy zarządzania kulturą - rzadziej natomiast jako element szerszego układu bezpieczeństwa narodowego i regionalnego. Praca podejmuje próbę wypełnienia tej luki poprzez osadzenie ochrony dóbr kultury w ramie analitycznej właściwej dla nauk o bezpieczeństwie.

Na szczególne podkreślenie zasługuje decyzja o osadzeniu badań w konkretnym regionie. Wybór województwa małopolskiego - obszaru o wyjątkowym nagromadzeniu dóbr kultury, w tym obiektów o znaczeniu międzynarodowym - jest w pełni uzasadniony merytorycznie. Region ten charakteryzuje się jednocześnie wysoką ekspozycją na zróżnicowane zagrożenia naturalne, antropogeniczne i organizacyjne, co czyni go reprezentatywnym polem badawczym dla analizy bezpieczeństwa dziedzictwa kulturowego.

Przyjęte przez Autorkę ramy czasowe 2010-2021 co prawda umożliwiają uchwycenie częściowej dynamiki zmian w systemie ochrony dóbr kultury - w wymiarze normatywnym, instytucjonalnym i praktycznym - oraz obejmują realizację trzech kolejnych wojewódzkich programów opieki nad zabytkami, a także doświadczenia nadzwyczajne (w szczególności pandemię COVID-19), które stanowiły test odporności instytucjonalnej i organizacyjnej analizowanego obszaru. Należy jednak zauważyć, że tak zdefiniowany czasookres ma charakter w znacznym stopniu arbitralny i kończy się przed przekształceniami środowiska bezpieczeństwa (wojna w Ukrainie, dalsze zmiany ustawowe i strategiczne), co ogranicza możliwość pełnej oceny ciągłości i adaptacyjności systemu ochrony dóbr kultury. Brakuje także przekonującego uzasadnienia, dlaczego analizę zamknięto na roku 2021, a nie rozszerzono jej co najmniej do momentu zasadniczej zmiany kontekstu bezpieczeństwa państwa.

W konsekwencji, przy wszystkich wskazanych ograniczeniach, rozprawę można sytuować w nurcie badań nad bezpieczeństwem kulturowym oraz bezpieczeństwem sektorowym, jako próbę włączenia problematyki ochrony dziedzictwa kulturowego w obszar refleksji nauk o bezpieczeństwie. Praca poszerza dotychczas stosunkowo słabo rozwinięty w tej dyscyplinie wymiar analizy, choć operacjonalizacja pojęć i kategorii teoretycznych wymaga dalszego dopracowania, zwłaszcza w kontekście współczesnych wyzwań bezpieczeństwa państwa.

Należy jednak zauważyć, że w części wstępnej rozprawy pojęcie bezpieczeństwa funkcjonuje w sposób wyraźnie ogólny i intuicyjny. Autorka konsekwentnie wskazuje na zagrożenia dla dóbr kultury oraz potrzebę ich ochrony, jednak nie zawsze precyzuje, w jakim sensie „bezpieczeństwo” stanowi autonomiczny przedmiot poznania nauk o bezpieczeństwie, a nie jedynie ogólną ramę opisową dla zagadnień prawnych lub organizacyjnych. W szczególności relacja między „ochroną dóbr kultury” a „bezpieczeństwem” pozostaje niedookreślona. Nie jest jednoznacznie wyjaśnione, czy bezpieczeństwo dotyczy samych dóbr kultury, systemu instytucjonalnego ich ochrony, czy też bezpieczeństwa państwa i wspólnoty politycznej realizowanego poprzez zachowanie dziedzictwa narodowego. Brak tego doprecyzowania osłabia teoretyczną tożsamość pracy w ramach dyscypliny nauk o bezpieczeństwie i utrudnia jednoznaczne określenie jej wkładu w rozwój refleksji nad bezpieczeństwem kulturowym.

Taki sposób wprowadzenia problematyki rodzi wrażenie, że bezpieczeństwo traktowane jest raczej jako pojęcie parasolowe lub wartość intuicyjna, a nie jako byt relacyjny, intencjonalny i systemowy, wymagający wyraźnego wskazania podmiotu, przedmiotu oraz kontekstu zagrożeń. Z perspektywy metodologii nauk o bezpieczeństwie jest to słabszy punkt konstrukcji *wstępu*. Bezpieczeństwo pojawia się tu głównie jako ogólny horyzont aksjologiczny, a nie ściśle zdefiniowana kategoria analityczna. Dopiero w dalszych rozdziałach Autorka częściowo porządkuje te kwestie, jednak na etapie definiowania przedmiotu badań oraz formułowania problematyki badawczej ujęcie to mogłoby - i powinno - zostać przedstawione w sposób bardziej jednoznaczny i teoretycznie zdyscyplinowany.

3. Ocena celu pracy, problemów i hipotez badawczych

Cel główny pracy został sformułowany (w streszczeniu) jasno i adekwatnie do podjętej problematyki - jest nim zbadanie mechanizmów oraz skuteczności systemu bezpieczeństwa w zakresie ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego w województwie małopolskim (s. 7).

Zastosowane przez Autorkę sformułowanie celu w postaci „zbadań” jest formalnie poprawne, jednak ma charakter ogólny i czynnościowy. W perspektywie metodologii nauk o bezpieczeństwie cel mógłby zostać wyrażony precyzyjniej, poprzez wskazanie funkcji poznawczej pracy, w szczególności diagnozy, oceny i ewentualnego projektowania usprawnień badanego systemu. Innymi słowy, „zbadanie” informuje, co Autorka zamierza zrobić, ale nie precyzuje, jaki typ wiedzy ma zostać wytworzony i co nauka dzięki temu zyska.

Główny problem badawczy jest tematycznie trafny, zgodny z profilem nauk o bezpieczeństwie i adekwatny do przyjętych ram przestrzennych oraz czasowych. Właściwe jest także połączenie dwóch wymiarów - mechanizmów oraz skuteczności systemu bezpieczeństwa - co wskazuje na intencję wyjścia poza czystą deskrypcję (s. 16).

Jednocześnie problem badawczy został sformułowany w sposób bardzo szeroki i pojemny, co rodzi kilka istotnych wątpliwości metodologicznych:

- pojęcie „mechanizmy” nie zostało doprecyzowane (czy chodzi o mechanizmy prawne, organizacyjne, operacyjne, finansowe, informacyjne, społeczne - czy wszystkie łącznie?),
- „skuteczność” pozostaje kategorią nieoperacjonalizowaną - nie jest jasne, według jakich kryteriów, wskaźników czy punktów odniesienia ma być oceniana,
- nie wskazano wyraźnie przedmiotu referencyjnego bezpieczeństwa (nie wiadomo, czy chodzi o bezpieczeństwo samych dóbr kultury, bezpieczeństwo systemu ich ochrony, czy bezpieczeństwo państwa i wspólnoty politycznej realizowane poprzez zachowanie dziedzictwa).

W rezultacie główny problem badawczy ma charakter raczej deskryptywno-syntetyczny niż wyjaśniający: pyta przede wszystkim „jak jest/było?”, a w znacznie mniejszym stopniu „dlaczego jest tak, a nie inaczej?” oraz „w jakim stopniu przyjęte rozwiązania są efektywne

wobec określonych zagrożeń”. Istotnym ograniczeniem jest także to, że problem ten zostaje faktycznie powiązany głównie z analizą aktów prawnych, dokumentów planistycznych oraz opinii ekspertów, przy relatywnie słabym zaakcentowaniu potrzeby empirycznej weryfikacji skuteczności systemu bezpieczeństwa w praktyce funkcjonowania instytucji ochrony dóbr kultury.

Oznacza to, że w istocie badana jest przede wszystkim normatywno-instytucjonalna warstwa systemu, a w znacznie mniejszym stopniu jego realna sprawność operacyjna oraz efekty funkcjonalne. Z perspektywy nauk o bezpieczeństwie nie jest to podejście błędne, jednak wymagałoby wyraźnego zaznaczenia, że przedmiotem badań jest system bezpieczeństwa w jego wymiarze formalno-organizacyjnym, a nie bezpieczeństwo rozumiane jako empirycznie mierzalny stan.

Problemy szczegółowe mają w większości charakter deskryptywny bądź normatywny i prowadzą głównie do rekonstrukcji ram prawno-instytucjonalnych, katalogów zagrożeń oraz postulowanych sposobów przeciwdziałania, w znacznie mniejszym stopniu zaś bezpośrednio wspierają empiryczną ocenę skuteczności systemu bezpieczeństwa w badanym regionie (s. 18). W efekcie przyjęta konstrukcja problemowa służy przede wszystkim uporządkowaniu narracji pracy, a w mniejszym stopniu budowaniu wyraźnej, logicznie powiązanej sekwencji wyjaśniającej.

Sformułowane hipotezy - zarówno hipoteza główna, jak i hipotezy szczegółowe - mają zasadniczo charakter deskryptywno-wyjaśniający i pozostają w logicznym związku z postawionymi pytaniami badawczymi (s. 18–19). Odnoszą się one do elementów analizowanego zagadnienia, takich jak funkcjonowanie systemu bezpieczeństwa, jego struktura instytucjonalna, katalog zagrożeń oraz sposoby przeciwdziałania, co świadczy o zachowaniu spójności narracyjnej pracy.

Jednocześnie należy zauważyć, że część hipotez cechuje się znacznym stopniem ogólności, a w niektórych przypadkach także pewną tautologicznością. Osłabia to ich testowalność w sensie metodologicznym, ponieważ sformułowane twierdzenia w dużej mierze wynikają z obowiązujących regulacji prawnych, ustaleń doktrynalnych lub powszechnie akceptowanej wiedzy przedmiotowej. W konsekwencji weryfikacja hipotez polega raczej na potwierdzaniu wcześniej przyjętych założeń niż na empirycznym rozstrzygnięciu alternatywnych możliwości badawczych.

Dobrym przykładem omawianej trudności metodologicznej jest hipoteza, zgodnie z którą ochrona dóbr kultury stanowi integralną część systemu bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej i realizowana jest przez wielopoziomową strukturę instytucjonalną (s. 19). Twierdzenie to w istocie odtwarza stan normatywno-doktrynalny wynikający z obowiązujących aktów prawnych oraz dokumentów strategicznych państwa i jako takie nie stawia alternatywy poznawczej, która mogłaby zostać empirycznie rozstrzygnięta. Weryfikacja tak sformułowanej hipotezy sprowadza się zatem do potwierdzenia istnienia formalnych rozwiązań już uprzednio znanych, a nie do oceny rzeczywistej skuteczności ich funkcjonowania ani do porównania ich z innymi możliwymi modelami organizacji systemu bezpieczeństwa dóbr kultury i dziedzictwa narodowego.

W kilku przypadkach hipotezy przybierają ponadto postać rozbudowanych tez opisowych lub normatywnych założeń badawczych, a nie jednoznacznych twierdzeń empirycznych odnoszących się do jasno określonych zmiennych lub relacji przyczynowo-skutkowych. Z perspektywy metodologii nauk o bezpieczeństwie oznacza to, że hipotezy pełnią przede wszystkim funkcję porządkującą i ilustracyjną wobec struktury pracy, w znacznie mniejszym stopniu zaś funkcję heurystyczną, ukierunkowującą proces badawczy na pogłębione wyjaśnienie mechanizmów oraz ocenę skuteczności badanego systemu bezpieczeństwa.

Dobrym przykładem hipotezy, która przybiera postać rozbudowanej tezy opisowej, jest hipoteza główna, zgodnie z którą *system bezpieczeństwa w ochronie dóbr kultury i dziedzictwa*

narodowego w województwie małopolskim w latach 2010–2021 charakteryzował się stopniową poprawą skuteczności dzięki wdrażaniu programów opieki nad zabytkami i rozwojowi współpracy instytucjonalnej, przy jednoczesnym utrzymywaniu się licznych wyzwań związanych z zagrożeniami naturalnymi, finansowaniem, przestępczością oraz pandemią. (s. 18) Jest to w istocie wielocłonowe podsumowanie przewidywanych wyników badań, łączące opis trendu, wskazanie domniemanych przyczyn oraz katalog trudności systemu. Tak ukształtowana hipoteza nie odwołuje się do jasno wyodrębnionych zmiennych ani relacji przyczynowo-skutkowych, lecz stanowi syntetyczną narrację o charakterze bardziej konkludującym niż testowalnym. Zamiast ukierunkowywać proces badawczy na empiryczną weryfikację określonych zależności, organizuje ona wstępnie strukturę opisu i interpretacji wyników, co wzmacnia jej funkcję porządkującą, a osłabia funkcję heurystyczną w sensie ścisłym.

Uwagi te nie podważają poprawności konstrukcji pracy, jednak ograniczają jej potencjał wyjaśniający z perspektywy rygorów metodologii nauk społecznych.

4. Podstawy teoretyczne i aparat pojęciowy

Autorka wykazuje dobrą orientację w literaturze przedmiotu zarówno z zakresu nauk o bezpieczeństwie, jak i prawa ochrony zabytków oraz studiów nad dziedzictwem kulturowym.

W sposób poprawny rekonstruuje pojęcia, takie jak bezpieczeństwo, system bezpieczeństwa, dobro kultury, zabytek czy bezpieczeństwo kulturowe, odwołując się do uznanych definicji normatywnych, doktrynalnych i encyklopedycznych. Na szczególne podkreślenie zasługuje umiejętność syntetycznego porządkowania rozbudowanego aparatu pojęciowego, co pozwala zachować klarowność narracji mimo interdyscyplinarnego charakteru pracy.

Jednocześnie z perspektywy recenzenckiej należy wskazać, że znacząca część rozważań teoretycznych ma charakter przede wszystkim deskryptywny i rekonstrukcyjny. Autorka z dużą starannością referuje stanowiska przedstawicieli różnych dyscyplin, jednak w ograniczonym stopniu przechodzi od ich omówienia do pogłębionej analizy relacji pojęciowych właściwych dla nauk o bezpieczeństwie. W efekcie aparat pojęciowy pełni głównie funkcję wprowadzającą i porządkującą, rzadziej zaś staje się narzędziem analitycznym, służącym do problematyzowania badanego zjawiska.

Przykładowo, pojęcie bezpieczeństwa kulturowego (rozdz. 3) przedstawione jest przede wszystkim poprzez zestawienie definicji funkcjonujących w literaturze, bez wyraźnego wskazania, czy i w jakim zakresie kategoria ta ma charakter autonomiczny wobec bezpieczeństwa narodowego lub wewnętrznego, czy też stanowi jego komponent sektorowy. Brakuje tu wyraźnego stanowiska autorskiego, które rozstrzygałoby, czy bezpieczeństwo kulturowe należy traktować jako odrębny wymiar bezpieczeństwa, czy raczej jako funkcję systemu bezpieczeństwa narodowego realizowaną poprzez ochronę dziedzictwa.

Podobny problem dotyczy relacji między pojęciem „ochrony dóbr kultury” a pojęciem „systemu bezpieczeństwa”. W analizie teoretycznej Autorka konsekwentnie używa obu kategorii, jednak nie zawsze precyzuje, czy ochrona dóbr kultury pełni rolę mechanizmu bezpieczeństwa, jednego z jego podsystemów, czy raczej instrumentu polityki publicznej funkcjonującego obok innych sektorów bezpieczeństwa. W rezultacie kategoria systemu bezpieczeństwa bywa traktowana bardziej jako rama opisowa niż jako pojęcie analityczne o ściśle określonej strukturze i funkcjach.

Z punktu widzenia nauk o bezpieczeństwie szczególnie istotne byłoby także pogłębienie refleksji nad pojęciem bezpieczeństwa jako bytu relacyjnego i intencjonalnego, wymagającego jednoznacznego wskazania podmiotu, przedmiotu oraz katalogu zagrożeń. W obecnym kształcie pracy kwestie te pojawiają się *implicite*, lecz nie zostają wyraźnie zintegrowane

w spójny model pojęciowy, który mógłby stanowić punkt odniesienia dla dalszych analiz empirycznych.

Reasumując, podstawy teoretyczne pracy zostały przygotowane poprawnie i kompetentnie, jednak ich potencjał analityczny mógłby zostać w pełniejszym stopniu wykorzystany poprzez wyraźniejsze wyodrębnienie autorskiego stanowiska pojęciowego oraz pogłębioną refleksję nad relacjami między kategoriami bezpieczeństwa właściwymi dla nauk o bezpieczeństwie a pojęciami zaczerpniętymi z prawa ochrony zabytków i historii sztuki.

5. Ocena metodologii badań

Rozprawa opiera się na zróżnicowanym zestawie metod badawczych obejmujących analizę literatury przedmiotu i aktów prawnych, analizę dokumentów planistycznych i sprawozdawczych, analizę danych statystycznych, wywiady eksperckie oraz analizę porównawczą. (s. 19 – 22) Deklarowane wykorzystanie metod jakościowych, ilościowych oraz mieszanych (*mixed methods*) jest formalnie poprawne i odpowiada złożoności badanego problemu, co pozostaje w zgodzie z przywoływanym przez Autorkę charakterem nauk o bezpieczeństwie jako dyscypliny empirycznej, systemowej i interdyscyplinarnej.

Deklaracja ta jest formalnie poprawna i wpisuje się w interdyscyplinarny oraz empiryczny charakter nauk o bezpieczeństwie. Jednakże analiza treści rozprawy prowadzi do wniosku, że zakres rzeczywistego wykorzystania metod ilościowych jest ograniczony i nie w pełni odpowiada standardom badań ilościowych *sensu stricto*.

W pracy występują bowiem dane liczbowe oraz elementy statystyki opisowej, głównie w postaci zestawień liczby zabytków, występowania określonych zagrożeń, danych pochodzących z dokumentów sprawozdawczych, programów ochrony zabytków oraz materiałów instytucjonalnych. Dane te pełnią jednak przede wszystkim funkcję ilustracyjną i opisową, służąc kontekstualizacji analiz jakościowych, a nie testowaniu hipotez, modelowaniu zależności czy weryfikacji zmiennych.

Nie zastosowano narzędzi właściwych dla klasycznych metod ilościowych, takich jak:

- operacjonalizacja zmiennych i wskaźników,
- procedury doboru próby,
- analiza korelacyjna lub porównawcza oparta na rygorze statystycznym,
- inferencja statystyczna czy testy istotności.

W tym sensie obecność danych liczbowych nie jest tożsama z prowadzeniem badań ilościowych w znaczeniu metodologicznym, lecz stanowi raczej element analizy dokumentów i materiałów zastanych, wspierającej zasadniczy, jakościowo-opisowy tok wyводу.

Zasadnym wydaje się zatem stwierdzenie, że rozprawa opiera się przede wszystkim na metodach jakościowych, takich jak analiza aktów prawnych, dokumentów planistycznych i sprawozdawczych, analiza porównawcza, studium przypadku oraz wywiady eksperckie, natomiast komponent ilościowy ma charakter pomocniczy i wtórny, bez wyraźnie wyodrębnionej metodologii ilościowej.

W konsekwencji deklaracja zastosowania strategii *mixed methods* nie znajduje pełnego odzwierciedlenia w praktyce badawczej. Bardziej adekwatne byłoby określenie przyjętego podejścia jako dominująco jakościowego, wspieranego analizą danych liczbowych, niż równoważnego łączenia obu paradygmatów badawczych

Na pozytywną ocenę zasługuje odwołanie się do klasycznych ujęć metodologii nauk o bezpieczeństwie, w szczególności do uniwersalnego modelu rozwiązywania problemów naukowych zaproponowanego przez B. Kuca i Z. Ścibiorka, jak również refleksja dotycząca interdyscyplinarnego charakteru tej dyscypliny. Autorka trafnie eksponuje fakt, iż nauki o bezpieczeństwie czerpią z dorobku innych nauk społecznych, a dobór metod powinien być podporządkowany specyfice badanego systemu oraz zmiennych uwarunkowań politycznych,

społecznych i organizacyjnych. W tym sensie przyjęte założenia metodologiczne tworzą poprawną i spójną ramę teoretyczną dla dalszych analiz.

Z perspektywy metodologii nauk o bezpieczeństwie należy jednak wskazać na wyraźną nierównowagę między rozbudowaną deklaracją metodologiczną a stopniem jej faktycznej operacjonalizacji w części empirycznej rozprawy. Opis narzędzi i podejść badawczych jest rozległy, natomiast w praktyce część zastosowanych procedur badawczych pełni głównie funkcję ilustracyjną, a nie w pełni analityczną i wyjaśniającą.

W szczególności dotyczy to wywiadów eksperckich, które - choć słusznie wskazane jako istotny element badań jakościowych - nie zostały wystarczająco precyzyjnie opisane pod względem metodologicznym. Brakuje jednoznacznych informacji dotyczących kryteriów doboru ekspertów, liczby przeprowadzonych wywiadów, ich struktury (wywiad ustrukturyzowany, częściowo ustrukturyzowany, swobodny) oraz sposobu opracowania i analizy uzyskanych danych. W konsekwencji trudno ocenić, w jakim stopniu wywiady te pełnią funkcję autonomicznego źródła empirycznego, a w jakim - jedynie funkcję ilustracyjną lub potwierdzającą wnioski wynikające z analizy dokumentów.

Istotnym ograniczeniem metodologicznym jest również brak wyraźnej operacjonalizacji pojęcia „skuteczności systemu bezpieczeństwa”, które stanowi jedno z istotnych pojęć pracy. Autorka deklaruje ocenę skuteczności, jednak nie wskazuje jednoznacznie kryteriów ani wskaźników, na podstawie których skuteczność ta jest mierzona lub oceniana. Analiza dokumentów planistycznych oraz danych statystycznych pozwala na rekonstrukcję formalnych działań podejmowanych w zakresie ochrony dóbr kultury, lecz w mniejszym stopniu umożliwia ocenę ich faktycznego wpływu na poziom bezpieczeństwa dziedzictwa w badanym regionie.

Kolejnym elementem wymagającym krytycznej uwagi jest dominacja analizy aktów prawnych oraz dokumentów planistycznych nad bardziej zaawansowanymi technikami empirycznymi. Autorka bardzo sprawnie porusza się w obszarze analizy normatywnej - co jest w pełni zrozumiałe z uwagi na jej wykształcenie prawnicze - jednak prowadzi to do sytuacji, w której badany system bezpieczeństwa jawi się przede wszystkim jako konstrukcja formalna, a nie jako dynamiczny układ praktyk, decyzji i interakcji instytucjonalnych.

Pomimo intuicyjnego wykorzystania analizy porównawczej, metoda ta została zastosowana głównie do porównania dokumentów i programów opieki nad zabytkami, a w mniejszym stopniu do porównań funkcjonalnych lub temporalnych, które mogłyby ukazać zmiany w skuteczności systemu bezpieczeństwa między poszczególnymi okresami lub obszarami działania. Ogranicza to potencjał wyjaśniający badań, choć nie podważa ich poprawności formalnej.

Reasumując, metodologia badań została zaprojektowana w sposób zasadniczo poprawny i spójny z charakterem nauk o bezpieczeństwie jako dyscypliny interdyscyplinarnej i empirycznej. Jej słabszą stroną pozostaje jednak niewystarczająca operacjonalizacja kategorii analitycznych oraz przewaga deklaracji metodologicznych nad precyzyjnym opisem procedur badawczych. Uwagi te nie mają charakteru dyskwalifikującego, lecz wskazują na obszary, w których potencjał przyjętej metodologii mógłby zostać pełniej wykorzystany.

6. Analiza wyników i wniosków

Część empiryczna rozprawy, w szczególności rozdział V, stanowi jej najistotniejszy poznawczo element i koncentruje się na analizie funkcjonowania systemu bezpieczeństwa w ochronie dóbr kultury i dziedzictwa narodowego w województwie małopolskim. Autorka przeprowadza szeroką i merytorycznie rzetelną analizę dokumentów planistycznych, wojewódzkich programów opieki nad zabytkami, danych statystycznych oraz orzecznictwa sądów administracyjnych. Zgromadzony materiał empiryczny jest obszerny i dobrze dobrany

do przyjętego przedmiotu badań, a jego selekcja świadczy o sprawnym poruszaniu się Autorki w złożonym obszarze źródeł normatywnych i instytucjonalnych.

Na podstawie przeprowadzonych analiz Autorka formułuje wnioski dotyczące struktury, mechanizmów działania oraz uwarunkowań funkcjonowania systemu bezpieczeństwa w ochronie dziedzictwa kulturowego w Małopolsce. Wnioski te są logiczne i pozostają w zgodzie z przedstawionym materiałem empirycznym, a ich treść w większości przypadków koresponduje z wcześniej sformułowanymi hipotezami. Na pozytywną ocenę zasługuje umiejętność syntetyzowania danych pochodzących z różnych źródeł oraz łączenia perspektywy normatywnej - opartej na analizie prawa i dokumentów strategicznych - z wymiarem instytucjonalnym i organizacyjnym praktyki ochrony zabytków.

Z perspektywy nauk o bezpieczeństwie należy jednak zwrócić uwagę, że analiza wyników w przeważającej mierze zmierza w kierunku potwierdzania przyjętych założeń, a w mniejszym stopniu służy ich problematyzowaniu lub krytycznej weryfikacji. W praktyce oznacza to, że materiał empiryczny jest wykorzystywany głównie do ilustracji poprawności obowiązujących rozwiązań systemowych, rzadziej natomiast do identyfikacji ich ograniczeń, sprzeczności bądź skutków nieintencjonalnych.

W szczególności potencjał porównawczy zgromadzonych danych mógł zostać wykorzystany w znacznie pełniejszym stopniu. Choć Autorka słusznie obejmuje analizą kolejne wojewódzkie programy opieki nad zabytkami, to porównania między poszczególnymi okresami programowania mają w przeważającej mierze charakter opisowo-reprodukcyjny, a nie analityczno-wyjaśniający. Brakuje wyraźnego zarysowania logiki porównania oraz wskazania precyzyjnych kryteriów, według których oceniane są zmiany w celach, priorytetach, instrumentach oraz efektach realizacji polityki ochrony zabytków.

Nie zostało w sposób wystarczająco jednoznaczny pokazane:

- jakie konkretne mechanizmy instytucjonalne i organizacyjne uległy poprawie w kolejnych cyklach programowania,
- które rozwiązania okazały się nieskuteczne lub jedynie pozornie efektywne,
- w jakim stopniu zmiany programowe przełożyły się na mierzalny lub choćby jakościowo uchwytne wzrost poziomu bezpieczeństwa dziedzictwa kulturowego w badanym regionie.

W efekcie analiza programów pozostaje ważnym, lecz niewykorzystanym w pełni zasobem badawczym - rekonstruuje ona treść dokumentów, lecz w mniejszym stopniu prowadzi do syntetycznej oceny ewaluacyjnej polityki bezpieczeństwa kulturowego w perspektywie diachronicznej.

Podobnie ocena skuteczności systemu bezpieczeństwa pozostaje w rozprawie w dużej mierze pośrednia i implikowana, a nie *explicite* operacjonalizowana. Wnioski dotyczące skuteczności systemu opierają się przede wszystkim na identyfikacji istnienia i ciągłości działań planistycznych, stabilności ram prawnych oraz stopniowym rozwoju współpracy instytucjonalnej. Są to niewątpliwie istotne elementy funkcjonowania systemu, jednak same w sobie nie przesądzają jeszcze o jego faktycznej sprawności i efektywności.

Zabrakło bowiem wyraźnego odniesienia tych ustaleń do jednoznacznie zdefiniowanych kryteriów skuteczności, takich jak zdolność systemu do zapobiegania konkretnym zagrożeniom, szybkość i adekwatność reagowania, odporność instytucjonalna na sytuacje kryzysowe czy faktyczne ograniczenie negatywnych skutków zdarzeń naruszających bezpieczeństwo dóbr kultury. W konsekwencji utrudnione jest rozróżnienie pomiędzy realną poprawą funkcjonowania systemu bezpieczeństwa a jedynie formalnym doskonaleniem jego struktur normatywno-organizacyjnych, niewystarczająco zweryfikowanym z perspektywy praktyki ich stosowania.

Z punktu widzenia recenzenckiego oznacza to, że część empiryczna pracy w większym stopniu realizuje funkcję diagnostyczno-opisową niż wyjaśniająco-oceniającą. Zgromadzony materiał empiryczny niewątpliwie stwarzał możliwość sformułowania dalej idących, bardziej

krytycznych wniosków - zwłaszcza dotyczących odporności systemu na sytuacje nadzwyczajne (np. pandemię COVID-19), niespójności między planowaniem a praktyką oraz ograniczeń instytucjonalnych i finansowych podejmowanych działań.

Reasumując, analiza wyników i wniosków została przeprowadzona rzetelnie i w sposób spójny z przyjętą konstrukcją metodologiczną pracy, jednak jej potencjał analityczny mógłby zostać wykorzystany pełniej poprzez pogłębione porównania, wyraźniejszą problematyzację kategorii skuteczności oraz bardziej krytyczne odniesienie się do funkcjonowania badanego systemu bezpieczeństwa.

7. Oryginalność i wkład do dyscypliny

Rozprawa wnosi istotny, choć przede wszystkim sektorowy, wkład do nauk o bezpieczeństwie. Jej podstawową wartością jest przesunięcie problematyki ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego z poziomu analiz „prawnokonserwatorskich” na grunt refleksji właściwej dla systemowego ujęcia bezpieczeństwa. Autorka konsekwentnie traktuje ochronę dziedzictwa jako element szerszego systemu bezpieczeństwa państwa, co pozwala wpisać zagadnienia dotychczas o charakterze głównie administracyjno-branżowym w ramy analityczne dyscypliny nauk o bezpieczeństwie.

Jednocześnie należy zauważyć, że perspektywa ta pozostaje słabo powiązana z analizą zagrożeń o charakterze kryminalistycznym i kryminologicznym, które w praktyce należą do istotnych czynników ryzyka dla dóbr kultury (m.in. kradzieże, zorganizowany nielegalny obrót zabytkami, przestępczość transgraniczna czy przestępstwa przeciwko dziedzictwu). W rezultacie bezpieczeństwo dóbr kultury ujmowane jest przede wszystkim w wymiarze normatywno-instytucjonalnym i organizacyjnym, w mniejszym natomiast stopniu jako obszar wymagający analizy mechanizmów sprawczych, motywacji sprawców oraz skuteczności instrumentów prewencji i represji karnej.

Na szczególne podkreślenie zasługują następujące elementy wkładu Autorki do nauk o bezpieczeństwie:

- systemowe ujęcie ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego jako komponentu systemu bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej, z jednoznacznym osadzeniem tej problematyki w ramach bezpieczeństwa narodowego oraz bezpieczeństwa wewnętrznego;

- pogłębiona analiza regionalna województwa małopolskiego, oparta na szerokim i zróżnicowanym materiale źródłowym obejmującym m.in. wojewódzkie programy ochrony zabytków, dokumenty planistyczne, dane statystyczne oraz elementy orzecznictwa, co w efekcie tworzy spójne i metodologicznie uporządkowane studium przypadku, potencjalnie użyteczne dla dalszych badań porównawczych o charakterze międzyregionalnym;

- integracja perspektywy bezpieczeństwa z analizą prawną i instytucjonalną, umożliwiającą identyfikację napięć pomiędzy formalnymi założeniami normatywnymi systemu ochrony dóbr kultury a praktyką funkcjonowania instytucji publicznych odpowiedzialnych za realizację zadań w tym obszarze, co stanowi istotny walor poznawczy z punktu widzenia nauk o bezpieczeństwie.

Oryginalność rozprawy ma zatem charakter przede wszystkim syntetyczno-systematyzujący oraz aplikacyjny. Autorka nie proponuje wprowadzić nowej, autorskiej teorii bezpieczeństwa kulturowego ani oryginalnego modelu metodologicznego nauk o bezpieczeństwie, jednak w przekonujący sposób porządkuje rozproszoną wiedzę z zakresu ochrony dziedzictwa i włącza ją w obieg refleksji bezpieczeństwa, osadzając problematykę dóbr kultury w ramach systemu bezpieczeństwa narodowego i wewnętrznego.

Tego rodzaju wkład należy uznać za w pełni akceptowalny i adekwatny do poziomu rozprawy doktorskiej, której zasadniczym celem jest wykazanie dojrzałości badawczej, umiejętności integrowania różnych perspektyw teoretycznych i normatywnych oraz zdolności

do samodzielnego prowadzenia analiz empirycznych w obrębie dyscypliny nauk o bezpieczeństwie.

8. Uwagi krytyczne

W kilku partiach rozprawy, zwłaszcza w rozdziałach poświęconych podstawom teoretycznym oraz analizie ram normatywno-instytucjonalnych, zauważalna jest przewaga szczegółowych opisów nad pogłębioną analizą interpretacyjną charakterystyczną dla badań z zakresu nauk o bezpieczeństwie. Dotyczy to przede wszystkim sposobu prezentowania relacji między bezpieczeństwem kulturowym a bezpieczeństwem narodowym oraz usytuowania ochrony dóbr kultury w strukturze systemu bezpieczeństwa państwa. Zagadnienia te są poprawnie rekonstruowane na poziomie pojęciowym i definicyjnym, jednak w mniejszym stopniu poddane analizie relacyjnej i funkcjonalnej, pozwalającej uchwycić ich wzajemne zależności oraz implikacje systemowe.

W szczególności w podrozdziale dotyczącym funkcjonowania systemu bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej (s. 29–31) oraz w części poświęconej bezpieczeństwu kulturowemu (s. 46–48) znaczną część wyводу stanowią zestawienia stanowisk doktrynalnych i ujęć podręcznikowych, przy relatywnie słabszym zaakcentowaniu autorskiej interpretacji i problematyzacji przedstawianych treści. W rezultacie potencjał tych fragmentów do pogłębienia refleksji teoretycznej nad miejscem ochrony dóbr kultury w architekturze bezpieczeństwa państwa nie zostaje w pełni wykorzystany, a wywód przyjmuje miejscami charakter bardziej porządkująco-kompendialny niż analityczno-wyjaśniający.

Paragraf 2.4 „Ustawa o zarządzaniu kryzysowym” (s. 43) ma charakter wyłącznie deskryptywny i ogranicza się do skrótowego omówienia podstawowych rozwiązań normatywnych, bez ich pogłębionej analizy z perspektywy nauk o bezpieczeństwie. Przedstawiony wywód nie wnosi istotnych treści analitycznych ani wyjaśniających, a jego bezpośrednie powiązanie z głównymi problemami badawczymi rozprawy oraz oceną skuteczności systemu bezpieczeństwa pozostaje słabo zarysowane.

Wyodrębnienie tak krótkiego, opisowego fragmentu jako samodzielnego paragrafu jest metodologicznie dyskusyjne i sprawia wrażenie zabiegu formalnego, ukierunkowanego na kompletność prezentacji aktów prawnych, a nie na rozwinięcie argumentacji naukowej. W obecnym kształcie paragraf ten mógłby zostać włączony do szerszego fragmentu dotyczącego ram normatywnych bądź rozbudowany o analizę funkcjonalną, ukazującą znaczenie przepisów ustawy o zarządzaniu kryzysowym dla zdolności systemu ochrony dóbr kultury do reagowania na zagrożenia o charakterze kryzysowym.

Autorka (s. 44) posługuje się pojęciem „systemu ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego”, redukując je do trzech ogólnych „filarów”: prawa, finansowania oraz świadomości społecznej. Takie ujęcie należy uznać za metodologicznie niepoprawne, ponieważ wskazane kategorie mają charakter uwarunkowań, zasobów lub determinant funkcjonowania, a nie elementów systemu w sensie strukturalno-funkcjonalnym. Nie spełniają one kryteriów konstytutywnych dla analizy systemowej, takich jak wyodrębnienie podmiotów, funkcji, relacji oraz mechanizmów sterowania i sprzężeń zwrotnych.

Co istotne, zaproponowane ujęcie pozostaje w wyraźnej niespójności z wcześniej przyjętym i rozwiniętym w dysertacji modelem systemowym, opartym na klasycznym rozróżnieniu systemu kierowania, systemu wykonawczego oraz podsystemów wsparcia. W tym kontekście pojęcie „systemu” używane jest w dalszej części pracy w sposób nieoperacyjny i metaforyczny, co prowadzi do dezorientacji terminologicznej i konceptualnej oraz osłabia spójność całej konstrukcji teoretycznej.

Brakuje w tym miejscu identyfikacji podmiotów decyzyjnych (systemu kierowania), klarownego określenia relacji kompetencyjnych, a także opisu mechanizmów koordynacji i sterowania, bez których analiza systemowa traci swój sens poznawczy i wyjaśniający.

Niespójność ta stanowi mankament metodologiczny, który wymaga korekty w dalszym procedowaniu rozprawy, zarówno na poziomie terminologicznym, jak i modelowym.

Tytuł paragrafu 3.1 „Ochrona dóbr kultury jako filar Narodowej Strategii Bezpieczeństwa” budzi istotne zastrzeżenia zarówno terminologiczne, jak i merytoryczne.

Po pierwsze, w polskim porządku prawnym i strategicznym nie funkcjonuje dokument o nazwie „Narodowa Strategia Bezpieczeństwa”. Użycie nieistniejącej nazwy dokumentu strategicznego w tytule paragrafu rozprawy doktorskiej należy uznać za błąd formalno-terminologiczny, obniżający precyzję języka naukowego.

Po drugie, przypisanie ochronie dóbr kultury rangi „filaru” strategii bezpieczeństwa ma charakter nadmiernie kategoryczny i nie znajduje jednoznacznego uzasadnienia w treści analizowanych dokumentów strategicznych. W Strategii Bezpieczeństwa Narodowego RP problematyka dziedzictwa kulturowego występuje przede wszystkim jako element szerszego celu, jakim jest umacnianie tożsamości narodowej, dziedzictwa kulturowego i kapitału społecznego, a nie jako samodzielnie wyodrębniony filar architektury bezpieczeństwa państwa. Tytuł sugeruje zatem silniejsze usytuowanie tej problematyki w systemie strategicznym, niż wynika to z faktycznej analizy źródeł.

Po trzecie, tytuł paragrafu zapowiada ujęcie *stricte* strategiczne, podczas gdy jego zawartość w znacznej mierze koncentruje się na omówieniu aktów prawa międzynarodowego oraz mechanizmów ochrony dziedzictwa funkcjonujących w ramach UNESCO. Dopiero w końcowej części paragrafu następuje odniesienie do polskich dokumentów strategicznych, co powoduje nieadekwatność tytułu względem rzeczywistej treści oraz prowadzi do pomieszania perspektywy prawnokonwencyjnej z perspektywą strategiczną, osłabiając spójność strukturalną wywodu (s. 44–45).

Mimo tytułu podrozdziału „Teoria i definicje” (III, 1) jego zawartość ma w przeważającej mierze charakter deskryptywno-definicyjny. Autorka sprawnie i poprawnie rekonstruuje pojęcie zagrożenia oraz jego typologie funkcjonujące w literaturze przedmiotu, jednak nie rozwija własnego ujęcia teoretycznego ani nie proponuje autorskiego modelu analitycznego zagrożeń dóbr kultury w relacji do systemu bezpieczeństwa.

W konsekwencji część ta pełni przede wszystkim funkcję porządkującego wprowadzenia terminologicznego, a nie rozwiniętej refleksji teoretycznej w ścisłym rozumieniu nauk o bezpieczeństwie, w której oczekiwane byłoby nie tylko przedstawienie istniejących definicji, lecz także ich problematyzacja oraz odniesienie do specyfiki analizowanego sektora bezpieczeństwa.

Podobną sytuację mamy w podrozdziale „Definicje i zagadnienia teoretyczne” (IV, 1), który ma solidne oparcie w literaturze nauk o bezpieczeństwie, jednak jego treść ma w przeważającej mierze charakter deskryptywno-kompilacyjny. Rozważania ograniczają się głównie do prezentacji i porządkowania definicji zagrożenia, kryzysu oraz zarządzania kryzysowego, przy niewystarczającym sformułowaniu autorskiej ramy teoretycznej inżynierii bezpieczeństwa w odniesieniu do ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego. Co prawda, Autorka sięga po interesujące i potencjalnie bardzo użyteczne ujęcia modelowe – zwłaszcza koncepcję czasu reakcji systemu (T_1 – T_5 , czas krytyczny T_c) oraz logistyczne ujęcie cyklu zarządzania kryzysowego. Rozważania te pozostają jednak w przeważającej mierze na poziomie ogólnych rekonstrukcji literatury i nie zostają w sposób konsekwentny przełożone na specyfikę ochrony dóbr kultury ani wykorzystane jako aparat analityczny w dalszej części pracy.

Analiza stanów nadzwyczajnych (IV, 5; s. 163 i n.) została oparta niemal wyłącznie na wykładni aktów prawnych i ma charakter normatywno-opisowy. Choć prezentacja podstaw konstytucyjnych i ustawowych jest poprawna merytorycznie, zabrakło jej osadzenia w perspektywie funkcjonalnej właściwej naukom o bezpieczeństwie. Stany nadzwyczajne nie zostały poddane analizie jako realny mechanizm oddziałujący na skuteczność systemu ochrony

dóbr kultury, nie powiązano ich z wcześniej omawianymi elementami inżynierii bezpieczeństwa ani z empirycznym studium przypadku województwa małopolskiego. W konsekwencji rozdział ten pełni głównie funkcję przeglądu regulacji prawnych, w mniejszym stopniu zaś przyczynia się do wyjaśnienia mechanizmów bezpieczeństwa w badanym obszarze.

Wątpliwości recenzenckie budzi umiejscowienie Tabeli nr 2 (s. 184–202) w tekście głównym rozprawy. Ze względu na jej objętość oraz wyłącznie inwentaryzacyjno-opisowy charakter, tabela ta pełni przede wszystkim funkcję dokumentacyjną, a nie analityczną. Nie stanowi ona bezpośredniej podstawy do wnioskowania ani testowania hipotez badawczych, przez co jej obecność na kilkunastu stronach tekstu zasadniczego zakłóca tok narracji naukowej. Z metodologicznego punktu widzenia zasadne byłoby przeniesienie tego zestawienia do części załącznikowej i wykorzystanie w tekście głównym jedynie jego syntetycznych rezultatów analitycznych.

Wątpliwości metodologiczne budzi sposób umiejscowienia wywiadów eksperckich w strukturze rozdziału empirycznego. W szczególności obszerna wypowiedź dyrektora Muzeum Tatrzańskiego została wprowadzona bezpośrednio po inwentaryzacyjnym opisie obiektów i miejsc dziedzictwa, bez wyraźnego przejścia analitycznego ani wskazania jej funkcji badawczej. Zderzenie porządku deskryptywnego z interpretatywnym zaburza spójność narracji empirycznej i osłabia metodologiczną przejrzystość wykorzystania materiału jakościowego. Zasadne byłoby wyodrębnienie wywiadów eksperckich jako osobnej części analizy empirycznej lub ich wcześniejsze osadzenie w jasno określonych ramach problemowych. (s. 220-224)

Podrozdział (V, 2) zatytułowany „Środowisko bezpieczeństwa w województwie małopolskim - charakterystyka zagrożeń oraz ocena ich wystąpienia w kontekście bezpieczeństwa zabytków” budzi wątpliwości pojęciowe i metodologiczne. Pojęcie „środowiska bezpieczeństwa” nie zostało w nim wprost zdefiniowane ani operacjonalizowane i w praktyce zostało zredukowane do deskryptywnego katalogu zagrożeń regionalnych. Zapowiadana w tytule „ocena” ma w istocie charakter opisowy, pozbawiony jasno wskazanych kryteriów analitycznych oraz bezpośredniego powiązania z ekspozycją i wrażliwością zabytków jako specyficznego przedmiotu bezpieczeństwa. W efekcie analiza pozostaje bliższa kompilacji dokumentów planistycznych niż autorskiemu ujęciu środowiska bezpieczeństwa w rozumieniu właściwym dla nauk o bezpieczeństwie.

Paragraf 2.2, poświęcony infrastrukturze krytycznej, prezentuje poprawną, lecz w dużej mierze ogólną rekonstrukcję rozwiązań normatywno-instytucjonalnych funkcjonujących w tym obszarze. W kontekście zasadniczego tematu rozprawy jego relewantność analityczna pozostaje jednak ograniczona, gdyż zabrakło wyraźnego powiązania problematyki infrastruktury krytycznej z bezpieczeństwem dóbr kultury jako specyficznego przedmiotu ochrony.

Analiza nie uwzględnia zależności funkcjonalnych pomiędzy systemami infrastruktury krytycznej a ochroną zabytków, ani potencjalnych efektów kaskadowych awarii infrastrukturalnych (np. energetycznych, teleinformatycznych, transportowych) dla bezpieczeństwa obiektów dziedzictwa kulturowego. W konsekwencji paragraf ten ma charakter względnie autonomiczny i słabo wpisuje się w główny problem badawczy pracy.

Dodatkowo pojawia się wątpliwość natury conceptualnej związana z samym tytułem paragrafu. Nie zostaje bowiem wyjaśnione, czy dobra kultury w województwie małopolskim są rozpatrywane jako potencjalny element infrastruktury krytycznej (np. w wymiarze kulturowym, symbolicznym lub tożsamościowym), czy też ich bezpieczeństwo analizowane jest wyłącznie jako zależne od funkcjonowania innych sektorów infrastruktury krytycznej, takich jak energia, łączność, transport czy systemy informatyczne. Brak jednoznacznego rozstrzygnięcia tej

kwestii skutkuje zerwaniem ciągu logicznego pomiędzy pojęciem infrastruktury krytycznej a właściwym przedmiotem badań, jakim jest ochrona dóbr kultury i dziedzictwa narodowego.

Podrozdział poświęcony analizie Wojewódzkich Programów opieki nad zabytkami w Małopolsce w latach 2010–2021 (V, 3) stanowi istotny element empiryczny rozprawy i opiera się na trafnie dobranym materiale źródłowym. Autorka sięga po właściwe dokumenty planistyczne, umożliwiające rekonstrukcję celów, priorytetów oraz kierunków działań podejmowanych w kolejnych okresach programowania. Jednocześnie należy jednak stwierdzić, że przeprowadzona analiza ma w przeważającej mierze charakter deskryptywno-rekonstrukcyjny, podczas gdy potencjał porównawczy i wyjaśniający zgromadzonych danych mógł zostać wykorzystany pełniej.

W szczególności zabrakło wyraźnej operacjonalizacji pojęcia skuteczności realizowanych programów, systematycznych porównań pomiędzy poszczególnymi edycjami dokumentów oraz jednoznacznego powiązania formułowanych wniosków z postawionymi hipotezami badawczymi. Analiza poszczególnych programów została przeprowadzona głównie w układzie sekwencyjnym, bez wskazania kryteriów pozwalających na ocenę, w jakim stopniu zmiany programowe przekładały się na faktyczną poprawę poziomu bezpieczeństwa dóbr kultury w badanym regionie.

Aparat źródłowy zastosowany w analizowanym podrozdziale jest poprawny formalnie i opiera się na adekwatnie dobranych dokumentach planistycznych, takich jak kolejne edycje Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami, uchwały Sejmiku Województwa Małopolskiego oraz publikacje w dzienniku urzędowym. Zauważalna jest jednak jego monotypowość. Zdecydowana większość przypisów (np. przyp. 408, 411–413) odwołuje się do tych samych dokumentów i ich fragmentów, przy ograniczonym wykorzystaniu innych kategorii źródeł. Brakuje w szczególności szerszej triangulacji materiału poprzez odwołania do raportów z realizacji programów, niezależnych ewaluacji, danych statystycznych dotyczących zdarzeń naruszających bezpieczeństwo zabytków, czy też opracowań teoretycznych z zakresu polityki ochrony dziedzictwa i bezpieczeństwa publicznego.

W konsekwencji zastosowany aparat źródłowy wzmacnia przede wszystkim deskryptywno-rekonstrukcyjny charakter analizy, w mniejszym stopniu natomiast wspiera jej aspekt krytyczny i wyjaśniający, istotny z punktu widzenia oceny realnej skuteczności badanych programów.

Tabela 5 (s. 270), prezentująca zestawienie indywidualnych decyzji administracyjnych, ma ograniczoną wartość poznawczą z perspektywy celu rozprawy. Decyzje te, choć istotne z punktu widzenia praktyki stosowania prawa, nie stanowią bezpośredniego miernika sprawności ani skuteczności systemu bezpieczeństwa w ochronie dóbr kultury, lecz odnoszą się do jednostkowych spraw administracyjnych. W obecnym ujęciu tabela pełni przede wszystkim funkcję dokumentacyjną i ilustracyjną, bez wyraźnego powiązania z przyjętymi kryteriami oceny systemowej. Z tego względu zasadnym wydaje się ograniczenie jej roli analitycznej bądź przeniesienie jej do części aneksowej.

Zakończenie rozprawy w sposób spójny domyka zasadnicze wątki pracy i pozostaje w zgodzie z jej problematyką. Z metodologicznego punktu widzenia można jednak wskazać, że ma ono w dużej mierze charakter opisowo-rekapitulacyjny, przy niedostatecznie wyeksponowanej syntetycznej weryfikacji hipotez badawczych oraz *explicite* sformułowanych wnioskach teoretycznych. Brakuje również wyraźnego odniesienia do ograniczeń przeprowadzonych badań oraz bardziej jednoznacznego wskazania kierunków dalszych prac badawczych, co wzmocniłoby poznawczy i metodologiczny wymiar zakończenia. W zakończeniu nie wyodrębniono wyraźnie:

- co praca wnosi do teorii bezpieczeństwa kulturowego,
- na czym polega jej oryginalność poza regionalnym opisem.

Dominuje perspektywa aplikacyjno-administracyjna przy niedostatku refleksji metateoretycznej (np. o miejscu dziedzictwa w systemie bezpieczeństwa).

Uwagi te nie mają charakteru dyskwalifikującego i należy je traktować jako wskazanie obszarów, w których - przy zachowaniu dotychczasowego dorobku - Autorka mogłaby w przyszłości dalej pogłębiać swoje badania oraz rozwijać warsztat metodologiczny w ramach nauk o bezpieczeństwie.

9. Ocena formalna i redakcyjna

Rozprawa została przygotowana z dużą starannością pod względem formalnym i redakcyjnym.

Układ pracy jest przejrzysty, logiczny i konsekwentny, a struktura rozdziałów zasadniczo odpowiada przyjętym celom badawczym. Autorka posługuje się poprawnym, rzeczowym i adekwatnym do charakteru pracy doktorskiej językiem naukowym. Terminologia stosowana w rozprawie jest w większości przypadków jednolita i zgodna z kanonem pojęciowym nauk o bezpieczeństwie. Cytowania i odwołania do literatury oraz aktów normatywnych są zasadniczo poprawne i zgodne z przyjętymi standardami aparatu naukowego.

Bibliografia jest obszerna i obejmuje zarówno podstawowe pozycje teoretyczne, jak i liczne źródła normatywne oraz dokumenty planistyczne. Tabele, rysunki i zestawienia zostały przygotowane czytelnie i ułatwiają odbiór treści pracy. Strona edytorska rozprawy spełnia wymogi stawiane dysertacjom doktorskim, a układ przypisów jest konsekwentny. Praca cechuje się dobrą spójnością wewnętrzną oraz logiczną ciągłością wywodu. Całość świadczy o rzetelnym warsztacie badawczym Autorki i właściwym przygotowaniu rozprawy do dalszego procedowania.

Z perspektywy recenzenckiej można jednak wskazać także pewne mankamenty redakcyjne.

W partiach rozprawy obejmujących strony 63–72 analiza opiera się niemal wyłącznie na aktach prawnych i dokumentach normatywnych, przy wyraźnym niedostatku odniesień do literatury przedmiotu z zakresu nauk o bezpieczeństwie, polityki ochrony dziedzictwa czy administracji publicznej. Prowadzi to do sytuacji, w której rekonstrukcja obowiązujących regulacji prawnych nie zostaje wystarczająco osadzona w szerszym kontekście teoretycznym ani poddana krytycznej refleksji naukowej.

W efekcie wywód przyjmuje charakter normatywno-opisowy, a nie analityczno-problemowy, co ogranicza jego wartość poznawczą z perspektywy celów rozprawy doktorskiej. Brakuje tu zwłaszcza konfrontacji rozwiązań prawnych z ustaleniami doktryny, wynikami wcześniejszych badań empirycznych oraz debatą naukową dotyczącą skuteczności publicznych polityk ochrony dziedzictwa i bezpieczeństwa kulturowego. Odwołanie się do literatury przedmiotu pozwoliłoby nie tylko wzmocnić fundament teoretyczny tej części pracy, lecz także wyprowadzić wnioski wykraczające poza prostą egzegezę przepisów.

W tej postaci analizowane fragmenty realizują przede wszystkim funkcję informacyjną i porządkującą, natomiast w ograniczonym stopniu wspierają realizację zasadniczej funkcji wyjaśniającej i oceniającej, właściwej dla badań prowadzonych w ramach nauk o bezpieczeństwie.

Stylistyka wywodu - choć zasadniczo poprawna - bywa miejscami zbyt zachowawcza i ostrożna, zwłaszcza w częściach podsumowujących analizy empiryczne (np. s. 275–277). Wnioski formułowane są w sposób umiarkowany i opisowy, co formalnie jest poprawne, lecz z redakcyjnego punktu widzenia mogłoby zostać wzmocnione bardziej jednoznacznymi konkluzjami oraz wyraźniejszym oddzieleniem opisu od oceny. Mają w przeważającej mierze charakter rekonstrukcji ustaleń oraz potwierdzania przyjętych hipotez, w mniejszym stopniu zaś wyrazistych, autorskich rozstrzygnięć oceniających, wskazujących na ograniczenia, luki lub napięcia w funkcjonowaniu badanego systemu bezpieczeństwa.

Zwraca uwagę sposób oznaczenia źródła rys. 2 („Uniwersalny model systemu bezpieczeństwa narodowego”, s. 31). W dysertacji wskazano jako autora schematu Dariusza Adryana (CC BY 3.0), podczas gdy koncepcja modelu pochodzi z Białej Księgi Bezpieczeństwa Narodowego RP. Dla zachowania przejrzystości i rzetelności naukowej należałoby wyraźnie odróżnić pierwotne źródło koncepcji od ewentualnego opracowania graficznego, np. przez formułę „opracowanie graficzne na podstawie...”. Ponadto określenie prezentowanego schematu jako „uniwersalnego modelu systemu bezpieczeństwa narodowego” budzi wątpliwości metodologiczne. W sensie naukowym przedstawiona rycina ma charakter deskryptywnego schematu strukturalno-funkcjonalnego, a nie modelu analitycznego.

Na osobną uwagę zasługuje sposób doboru i hierarchizacji źródeł. W wykazie literatury oraz w przypisach pojawia się m.in. odwołanie do materiału dydaktycznego: Zintegrowana Platforma Edukacyjna, „Uwarunkowania bezpieczeństwa państwa”, <https://zpe.gov.pl> (przypis: 21, 27). Tego typu opracowania mają przede wszystkim charakter pomocniczy i edukacyjny (adresowany do uczniów i nauczycieli), a nie naukowo-badawczy. Mogą one pełnić funkcję pogładowej syntezy podstawowych treści, natomiast nie powinny stanowić istotnego punktu odniesienia w dysertacji doktorskiej, zwłaszcza w obszarze nauk o bezpieczeństwie, gdzie dostępny jest bogaty korpus monografii, artykułów recenzowanych oraz dokumentów strategicznych i aktów normatywnych.

Analiza nieobowiązującej ustawy o powszechnym obowiązku obrony RP nie została w wystarczającym stopniu uzasadniona w kontekście tematu dysertacji. (s. 41-43) Brakuje wyraźnego rozróżnienia między analizą historyczną (geneza systemu) a analizą aktualnych podstaw normatywnych, co prowadzi do nadmiernej deskryptywności i osłabia związek tej części wywodu z problematyką bezpieczeństwa kulturowego na poziomie lokalnym.

Przepisanie katalogu zadań ustawowych (s. 56–63) ma charakter wyraźnie odtwórczy i nie wnosi istotnej wartości analitycznej. W rozprawie doktorskiej oczekiwana jest interpretacja, problematyzacja i funkcjonalne osadzenie przepisów prawa, a nie ich referowanie w formie zbliżonej do literalnej. Fragment ten wymaga zatem albo wyraźnego pogłębienia analitycznego, albo znaczącego skrócenia.

W szczególności brakuje w tym miejscu odpowiedzi na zasadnicze pytania badawcze: jakie znaczenie wskazane kompetencje mają dla funkcjonowania systemu bezpieczeństwa, w jaki sposób są one realizowane w warunkach dużego i zróżnicowanego województwa oraz jakie napięcia lub rozbieżności występują pomiędzy regulacją prawną a praktyką jej stosowania. Bez takiego odniesienia wywód normatywny pozostaje na poziomie inwentaryzacyjnym i nie zostaje włączony w deklarowaną analizę systemową.

Co istotne, opisana praktyka nie ma charakteru incydentalnego, lecz powiela się w innych partiach rozprawy (m.in. s. 65–68, 72–73, 76–77, paragraf 4.1), gdzie obszerne partie tekstu również ograniczają się do rekonstrukcji przepisów i kompetencji instytucjonalnych. Zastrzeżenie to dotyczy nie tyle doboru źródeł prawa, który jest zasadniczo poprawny, ile przede wszystkim sposobu ich wykorzystania - bez konsekwentnego przełożenia na analizę funkcjonalną i systemową, zapowiadaną w części wstępnej rozprawy.

W przypisach 73–75 Autorka trzykrotnie odwołuje się do tego samego aktu prawnego, tj. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, każdorazowo powtarzając pełną formułę odwołania („art. 40 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami”, „art. 40 ustawy...”, „art. 46 ustawy...”). Z punktu widzenia poprawnej techniki cytowania oraz zasad ekonomii aparatu naukowego, po pierwszym pełnym wskazaniu źródła zasadne byłoby wprowadzenie skrótu aktu prawnego i stosowanie formuł typu „Tamże, art. 40”, „Tamże, art. 46” bądź skrótu ustawowego (np. u.o.z.o.z.).

Rysunek 3 (s. 65) zamyka podrozdział bez jakiegokolwiek omówienia analitycznego. Brak komentarza interpretacyjnego sprawia, że przedstawiony diagram pełni wyłącznie funkcję ilustracyjną i nie zostaje włączony w tok argumentacji naukowej. Nie jest on powiązany ani

z wcześniej przyjętym w rozprawie modelem systemowym, ani z zasadniczą problematyką bezpieczeństwa dóbr kultury.

W konsekwencji rysunek nie pełni funkcji narzędzia analitycznego ani wyjaśniającego, co osłabia jego znaczenie poznawcze i rodzi wrażenie formalnego uzupełnienia tekstu, a nie integralnego elementu wyводу badawczego.

Podsumowując, rozprawa prezentuje wysoki standard formalny i redakcyjny, a wskazane uwagi mają charakter korekcyjny, nie zaś dyskwalifikujący. Dotyczą one przede wszystkim dyscypliny narracyjnej, proporcji między cytatem a komentarzem autorskim oraz eliminacji powtórzeń, których korekta mogłaby dodatkowo podnieść klarowność i dojrzałość naukowej prezentacji wyników badań

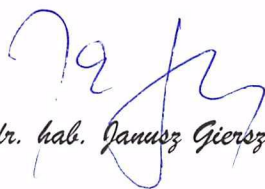
10. Konkluzja i wniosek

Przedłożona rozprawa spełnia wymagania stawiane pracom doktorskim określone w ustawie z dnia 20 lipca 2018 r. - *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*, w szczególności w art. 187. Autorka wykazała się:

- umiejętnością samodzielnego prowadzenia badań naukowych w obszarze nauk o bezpieczeństwie,
- znajomością i poprawnym zastosowaniem podstaw metodologii badań właściwych dla tej dyscypliny,
- zdolnością integrowania perspektywy normatywno-instytucjonalnej z ujęciem systemowym,
- umiejętnością formułowania wniosków o znaczeniu zarówno teoretycznym, jak i aplikacyjnym dla praktyki ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego.

Uwagi krytyczne przedstawione w recenzji mają charakter doskonalący i nie podważają ogólnej, pozytywnej oceny dysertacji.

W związku z powyższym wnioskuję o dopuszczenie mgr Ewy Durek do dalszych etapów postępowania w sprawie nadania stopnia doktora nauk społecznych w dyscyplinie nauki o bezpieczeństwie.

prof. dr. hab. Janusz Gierszewski